

A GÖMBÖS-KORMÁNY IRODALOMPOLITIKÁJÁRÓL

A „reformnemzedék”

Ha mélyebben és szélesebb összefüggéseiben akarjuk megérteni azt a „nagyfokú társadalmi érdeklődést”,¹ amely a harmincas évek elején jelentkezett s tükröződött az irodalom területén is, akkor nemcsak az 1929/33-as világgazdasági válság alapvető hatásáról nem szabad megfeledkeznünk, de nem hagyhatjuk figyelmen kívül azokat — a gazdasági tényezőkhöz viszonyítva — szubjektív tényezőket sem, melyek elősegítették, sőt tudatosan ösztönözték ezt az „érdeklődést”, saját osztályérdekeik szolgálatára kívánván felhasználni azt.

A gazdasági válság, s majd a nemzetközi helyzet alakulásának hatására az egymással szembenálló osztályerők képviselői mind fokozottabb figyelemmel fordultak az ideológia kérdéseihez, felismerve ideológiájuk hatósugara növelésének sürgős szükségességét. Ez a szükségesség, az osztályharc parancsa vezette a baloldali erőket a helyes népfrontpolitika felismeréséhez, mint ahogy ez kényszerítette az uralkodó osztályok politikusait s ideológusait ideológiai frontjaik „korszerűsítésére”, a „reform”-programok kidolgozására, a régi, „megkopott” jelszavak helyett új jelszavak alkalmazására. A „nagyfokú társadalmi érdeklődést” tehát szították a reakció táborából is. Ezt az összefüggést is szem előtt kell tartanunk, ha helyesen akarjuk látni pl. a népi írók helyét a kor ideológiai áramlataiban.

A kor egy sor társadalmi problémájának hangoztatását — éppen a hamis útra vezetés érdekében vagy egész közvetlenül, a választópolgárok voksainak megnyerése érdekében — az uralkodó osztályok is programba vették. Ismeretes, hogy a harmincas évek elejére még a „konzervatívok” körében is kezdetét vette, a korábban Szabó Dezső által már meghirdetett elvek és nézetek kisajátítása.

Az ellenforradalmi kor ideológiai viszonyainak felmérése azt bizonyítja, hogy a dolgozó tömegek megnyerése, a forradalmi útról való letéritése, s e célok érdekében a legmegfelelőbb ideológiai eszközök, módok kialakítása — komoly gondot okozott az uralkodó osztályoknak. Nemcsak a tömegek társadalmi létéből eredő ösztönös ellenállással kellett — mindig eredménytelenül — megküzdenünk, s nem is csak a haladó vagy viszonylag haladó erők tudatosító, felvilágosító munkájával . . . Az uralkodó osztályok „korszerű” ideológiai frontjának kiépítését akadályozta az is, hogy az az értelmiségi gárda, mely a színvonalat jelentette, az a nemzedék, mely átélte 1918 és 1919 hatását, Ady nemzedéke, nem tudta az ellenforradalmi kort kiszorgálni oly módon, hogy lemondjon „demokratikus” eszményeiről. Akik ezt megtették zömükben huszadrangú zsurnaliszták voltak, hatásukat tehetségtelenségük, egysíkú módszertük lerontotta. 1935-re nőtt fel az a nemzedék, mely az első világháborút és a forradalmakat gyermekfővel élte át, ennek az időszaknak tehát csupán ellentmondó jelenségeire emlékezett, lényegét felfogni nem tudta. Ebből a generációból nevelődött ki a Klebelsberg-féle kultúrpolitika eredményeként az a magyar, zömében hivatalnoki, kispolgári származású értelmiségi réteg, mely egész iskoláztatásán keresztül az uralkodó osztályok tömény nacionalizmusát szívta magába, melyben korlátlan tekintélytiszteletet, uniformizált gondolkozást neveltek ki,

¹ K. NAGY MAGDA: A Válasz. Szépirodalmi K. Bp. 1963. 6.

melynek műveltsége, „európai”-sága dilettantizmust és provincializmust takart, mely szabadnak képzelte magát, holott az állásvesztés, a létbizonytalanság permanens rettegetében élt, s sokszor szubjektív elképzelései ellenére, objektíve teljes kiszolgálójává vált a fasizmus útján az uralkodó osztályoknak. A bonyolult ideológiai feladatok elvégzésére, amire a húszas években a „magányos” Szabó Dezső „vállalkozott”, 1935-re a hozzá hasonló „szellem-fiak” egész hadserege elkészült.

Az ideológiai front „korszerűsítésé”-ben, az első Gömbös-kormány az uralkodó osztályokon belüli ellenzék egy részével szemben — az 1932-ben meghirdetett 95 pont ellenére — lemaradt. E lemaradásukat azonban már 1934-ben rohamosan igyekeztek behozni. Gömbösök különböző manőverekkel, Házfelosztással, új választások kiírásával, s nem utolsósorban fel-fokozott demagógiával, a „reformpolitika” meghirdetésével kerülték el a kormánybukást, s biztosították az uralkodó osztályok más kormányra törő csoportjaival szemben saját részükre az 1935-ös választások „sikerét”, e siker érdekében igénybevéve a magyar közigazgatási apparátust, az ellenforradalmi korszak választásainak azt az egész technikai rendszerét, mely automatikusan, minden választáson a kormány győelmét biztosította.

A választások előkészítésével párhuzamosan kiszélesedett az uralkodó osztályok ideológiai frontépítése. Ennek a frontépítésnek két, egymással szorosan összefüggő sarkpontja volt; az ádáz kommunistaellenesség, s a nemzetiszocializmus magyarországi hadállásainak kiépítése. Az uralkodó osztályok mindkettőért a harcot „korszerűen” kívánták megvívni. E célok érdekében a korábban meginduló nyilas lapocskák, a *Nemzet Szava*, majd a Festetich-féle nyilasmozgalom vidéki lapja, a *Mezőföld* vagy Böszörményiek lapja, a *Nemzeti Szocialista* túlságosan kiskaliberűeknek bizonyultak. Szélsőséges hangvételükkel teljesen lejártatták magukat, az általuk vitt demagógiának csak a társadalom legalsóbb rétegeire, a lumpenproletáriátusra, a mezőgazdasági nincstelenség pauperjeire volt némi befolyása.

Gömbösök, jól felmérve helyzetüket, elsősorban az ellenforradalom nacionalista légkörében felnevelődött fiatal értelmiségi nemzedékre vetették ki hálójukat. Ez az értelmiségi fiataltság — mely erre az időre már jelentős mértékben feltöltődött kispolgári származékokkal — zömében szubjektíve „jóhiszemű” és „becsületes” volt törekvéseiben, a keresztényi erkölcs belénevelt általános elvei szerint akart élni, szánta a szegényeket, érzékenyen reagált a társadalmi problémákra, már csak azért is, mert saját sorsán is érezte — iskoláztatása kínos-keserves voltán, az állástalanság, a létbizonytalanság problémáin — a gazdasági élet nehézségeit, de ugyanakkor sokoldalúan belénevelt idealista társadalomszemlélete miatt képtelen volt felfogni annak a társadalomnak a lényegét, amelyben élt. Könnyű prédája lehetett tehát a „reformpropagandának”, mely a követelmények parancsát figyelembe véve felhagyott az üres antiszemita és antibolsevista jelszavakkal — ezeket *egyelőre* átengedték a szélsőjobb szennylapjainak — és helyette a „nép” követeléseit, jogait, a „nép” érdekében megvalósítandó „reformokat” tűzte zászlajára.

A reformpropaganda céljainak szolgálatában jelent meg 1934. augusztus 30-án, Milotay István szerkesztésében az *Új Magyarság*. Az új napilap — a magyar *Völkischer Beobachter*² egyértelműen a hitlerizmus magyarországi szócsöve s nyílt propagátora volt, módszereiben azonban — legalábbis a „reformkorszak” idején — messzemenően figyelembe vette a „korszerűség” követelményeit. Milotay István a politikai katolicizmus egyik napilapjának, az *Új Nemzedék*nek volt a munkatársa, majd az Andrássy Gyula gróf alapította legitimista tendenciájú *Magyarságnak* volt a főszerkesztője. A *Magyarságtól* megválva, többedmagával, a szükséges pillanatban Gömbös szolgálatába állt, szállítva Gömbösnek azokat a kifinomított módszereket, melyeket a politikai katolicizmus szolgálatában elsajátított. Munkatársai, Rajniss Ferenc, Oláh György — az *Új Magyarság* politikai cikkírói — már nevükkel is jelzik,

² Találón jellemzi így HORVÁTH BÉLA és VAMOS IMRE. L.: *Látóhatár* XII. évf. 1. sz. 1962. február 10.

hogy az új napilap egyértelműen a totális fasizmus szolgálatára jött létre. A totális fasizmus erőit „új nacionalista nemzedék”-nek titulálják, és dicsőítik. Hangsúlyozzák, hogy ezeknek az erőknek mindenütt a vezetés posztjain van a helyük, hogy leszámoljanak a „liberális kapitalizmus és a belőle élő hazug demokrácia eszméivel”. „Hirdetjük és valljuk — hangoztatják —, hogy ezeket a nagy világeszméket *nem utánozni kell, hanem magyar alapokra fektetni és magyarrá tenni.*”³ Azaz azonosítják nézeteiket a totális fasizmus eszméivel, és egyben elvetik a nyilasmozgalmak erre az időre jellemző propaganda módszereit.

Az *Új Magyarságot* lelkesen üdvözölték a politikai katolicizmus szélsőjobbjának képviselői, Wolff Károly, Csilléry András és mások, hangsúlyozva, hogy a „magyar sajtó ezzel a vállalkozással erős, keresztény lappal gazdagodik”. „Milotay István sikere — hirdeti Wolff Károly — a mi sikerünk, az ő útja a mi útunk.”⁴

Gömbös szervezően épített a politikai katolicizmus táborára, az *Új Magyarsággal* közvetve, a „katolikus reformnemzedékkel” pedig közvetlenül kiépítette e táborban azokat az erőket, melyek nem egyszerűen a fasizmus valamilyen parlamenti formáját, hanem a fasizmus nemzetiszocialista, hitlerista, totális formáját és módszereit is készek támogatni, sőt átvenni.⁵ Gömbös közvetlen szolgálatára hozta létre a „katolikus reformnemzedék” — kiválva a *Korunk Szavából* — az *Új Kort*, mint ahogy a politikai katolicizmus 1935 elején induló szépirodalmi folyóirata, a *Vigilia* is — bár erősen leplezve céljait — a „reformkormány”, s majd az egymást váltó, az országot mindinkább a pusztulás felé vivő kormányok legszorosabb támogatására jött létre. Az ideológiai frontépítés szolgálatában fordul jobban a gyakorlati politika felé 1934-től a *Katolikus Szemle*, mint ahogy e célok érdekében született „újja”, öltött új formátumot és nyert gyakoribb megjelenést a református ifjúság lapja, a *Magyar Út* is. Az új ideológiai arcvonalak kialakítói büszkén hirdetik, hogy azon az úton járnak, melyet Székfű Gyula is kijelölt: „A »Három nemzedék és ami utána következik«, már megmutatja azt az utat, amelyen a magyarság legújabb nemzedéke elindult”⁶ — hangoztatják, vallják, hogy az új „arcvonal” — azaz a totális fasizmus ideológiai alátámasztására szerveződő erők — hivatott helyrehozni, azokat a „hibákat” és „bűnöket”, amit az apák a liberalizmus jegyében elkövettek.

Még az *Új Magyarság* megjelenése előtt, 1933 februárjában Gömbös Gyula miniszterelnök támogatásával és az ő intenciója értelmében került forgalomba dömpingáron — a *Függetlenség*. Első szerkesztője Hubay Kálmán, majd 1937-től Kolozsváry Borcsa Mihály szerkesztette. A *Függetlenség* egyik „élharcosa” volt a „fajvédő” politikának, a Nemzeti Egység Pártja politikai programjának szócsöve. Testvérlapja, az 1936 nyarán induló *Esti Újság* — melynek első szerkesztője ugyancsak Hubay Kálmán volt — ugyanazon célokért: a liberális, a „zsidó” sajtó ellensúlyozásáért, a „jobb, nemzetibb, keresztényibb, igazabb” magyar jövőért — azaz megfelelő demagógiai vértetben az úri Magyarországért — állt harcba. Az *Esti Újság* — mint A Magyar Sajtó Évkönyve megjegyzi — „kedvenc lapja lett a keresztény érzelmű polgárságnak”.⁷

Milotayék kiválása után a *Magyarság* Pethő Sándor vezetésével egy ideig megőrizte régi, konzervatív jellegét, állást foglalt a „divatos ceszarizmus”, a „neoabszolutizmus” ellen, hirdelve, hogy „a mi vezéricsillagunk az ezeréves alkotmányos szabadság . . . a diktatúra nem kell nekünk . . . se német, se orosz, de sőt olasz uniformisában sem”.⁸ A *Magyarság* 1938. május 20-ig Pethő Sándor és Ajtay József főmunkatársi közreműködése mellett az ellenzéki-ségnek lényegében ugyanazt a szerepét töltötte be, mint a *Korunk Szava*, „mérsékelt” fasiszta

³ Új Magyarság 1934. aug. 30. 7.

⁴ Uo.

⁵ Vö. PETŐCZ PÁL: A politikai katolicizmus „reformnemzedéke”. (Történelmi Szle 1964. I. sz.)

⁶ Új Magyarság 1934. aug. 30. 12.

⁷ A Magyar Sajtó Évkönyve 1938. Szerkesztik: Dr. SZIKLAY JÁNOS és SZÁSZ MENYHÉRT. Bp. 1938. 35.

⁸ Magyarság 1934. aug. 29. 1.

állásontról harcolt a totális fasizmus ellen. Sorsa is ugyanaz lett, mint a *Korunk Szaváé*; a megszűnés, — csak a megszűnés formája volt más. A mérsékelt fasizmus erői kénytelenek voltak megválni a laptól — Pethő Sándor a *Magyar Nemzet* főszerkesztője lett —, és a *Magyarság* Rupprecht Olivér és Hubay Kálmán kezén a szélsőjobb egyik fő fórumává vált, „öntudatosan” vállalva a magyarországi nemzetiszocializmus „védelmezőjének” és propagátorának szerepét: A kormánypart, a kisgazdapárt, a keresztény párt, a nemzetiszocialista pártok — hirdetik (és ebben tökéletesen igazuk van) — egyaránt jobboldali pártok. „A célok, minden látszat ellenére, alig térnek el egymástól. A mi lapunk és más, ezekhez a jobboldali pártokhoz közelálló napilapok között csupán az lesz a különbség, hogy *mi nem fogjuk a magyar nemzetiszocialista pártokat mostohán vagy elutasítón kezelni, hanem tárgyilagosan helyt adunk az ő felfogásuknak is*, igaztalan vádakkal és rágalomokkal szemben megvédjük őket és mivel a *Magyarság lesz az egyetlen olyan hetilap, amelyik ezt tenni fogja, továbbá mivel egyelőre rengeteg igaztalan váddal szemben kell védekezniök, természetes, hogy elsősorban magunk is a magyar nemzetiszocialista pártok ügyeivel fogunk foglalkozni.*”⁹

A *Magyarság* útjának felvázolásával csak jelezni kívántuk annak a folyamatnak szükségzerű irányát, ami 1934/35-ben a „reformkorszak” jelszavaival megindult. Gömbös propagandahadjáratainak élére — természetesen nem egyszerűen Gömbös propagandahadjáratairól van szó, hanem, mint már hangsúlyoztuk az uralkodó osztályok ideológiai frontjának újjáépítéséről, „korszerűsítéséről” — a keresztény kurzus ismert figuráit — Milotay, Hubay — állította. Ezek könnyűszerrel elvégezheték a totális fasizmus érdekében a „konzervatív fasizmus” különböző bástyáinak lebontását, nehezebb feladatnak ígérkezett azonban azoknak az erőknél a megnyerése, melyek ténylegesen a népért akartak harcolni, azoknak a meghódítása, akik szubjektíve tényleges polgári demokratikus feladatok megoldására törekedtek. Itt elsősorban a népi írókra gondolunk. Ezek egy részének félrevezetését Gömbösök Zilahy Lajos közreműködésével tudták megoldani.

Zilahy Lajos 1934 tavaszán a *Magyarország*,¹⁰ a hajdani függetlenségi párt régi, nagymúltú lapjának a főszerkesztője lett, és csak 1936-ban a „reformkorszak” teljes és végleges bukásakor vált meg a laptól.

A *Magyarország* olvasótábor a zömében a régi, 1848-ban gyökerező polgári szabadság- eszméket vallotta magáénak, bár ezek az eszmék már csak illúziók formájában éltek, valódi demokratikus tartalmukat megérteni és magukévá tenni nem tudták. E táborban volt a leg- erősebb a németellenesség, azonban azt is csak a magyar nacionalizmus fűtötte. De még e nacionalizmuson alapuló németgyűlölet is nagymértékben megnehezítette e tábor felsorakoztatását a „reformkormány” mellé, mely kormány más vonalon elég nyíltan kimutatta német — pontosabban Hitler-barát — politikáját.

Zilahy alkalmazkodva a *Magyarország* olvasótáborának igényeihez hangzatos németellenességgel hívja fegyverbe a magyar irodalom szétszórt „szellemhadserégét” az „új reformkor”, azaz a Gömbös-kormány szolgálatába.

„Írók fegyverbe!” — harsogja Zilahy. — „Ezekben az órákban a magyar élet is fegyverbe szólítja a maradék erőt. De nem a nagynéptestek harcias megrázkódtatásának félelmetes hangja ez, nem a sereggyűjtő és a tömegek lelkét égbe repítő faji harsona — egy testvértelen kis nép egy megcsönkített nemzet torkán hörög a szó: mentsétek meg a magyarságot. A sokféle halálveszedelem között a történelmi szerencsétlenség színhelyére és a magyar faj dunántúli aszályára némán és borzalmasan szegeződik a német tekintet.”¹¹

⁹ *Magyarság* 1938. máj. 21. 1.

¹⁰ A *Magyarország* elemzésére és értékelésére e munka keretében nem térhetünk ki, még a vizsgált időszakra vonatkozóan sem. Csupán annak a megmutatására vállalkoztunk, hogy miként próbálta Zilahy a *Magyarországot* a reformpropaganda szolgálatába állítani.

¹¹ *Magyarország* 1934. márc. 4. 1.

Zilahy szerint a „segélykiáltásra”, a társadalom minden problémájára, egyedül az „új reformkor”-tól remélhető válasz. Az 1848 előtti reformkorhoz, e korszak nagy férfiaihoz hasonlítja az ellenforradalmi korszak totális fasizmusra törő silány figuráit, — bár tartózkodik ennek nyílt kimondásától, soraiból azonban egyértelműen ez a következtetés vonható le. Azt hirdeti, hogy az „új reformkor” osztályokon felül álló, „össznépi” feladatokat van hivatva megoldani, s ezzel egyben biztosítani az írói függetlenséget. Az „új korban” a magyar író nem kell hogy a „kormánypart bársonypamlaga alatt felejtse írói fegyvereit”, mint ahogy arra sincs szükség, hogy a „forradalom lángjaiba rohanjon”. „1934 tavaszán egy új reformkor hívja fegyverbe a magyar irodalom szétszórt szellemserégét. De a magyar élet mai alakulásában — hangoztatja Zilahy — már nem találkozhatik a politikával. Nem szolgálhat semmiféle pártot, semmiféle kormányt, vagy kívül álló politikai nagyságot. Önmagába kell szállania, hiszen fegyverzete még mindig a régi: Kazinczy tiszta emberisége, Eötvös József európai műveltsége, Petőfi lángja a világszabadságért, vagy Ady magyar látomása: mindez a nemzet erőinek egyik és nem utolsó tartaléka. Ez alvó erők felé a magyar sors fekete napjaiban szívzaggatóan kell hangzania a kiáltásnak: fegyverbe, mert elpusztulunk! Isten adjon erőt e fegyvereknek.”¹²

Demagóg módon a magyar múlt haladó hagyományait ébresztgette, ezekre hivatkozva kívánta mozgósítani az írókat Zilahy Lajos a Gömbös-féle „reformok”, azaz a totális fasizmus szolgálatára. Nyilvánvalóan nem volt tisztában megbízatása lényegével, ez azonban nem változtat gyászos és bűnös szerepén.

A Zilahy szerkesztette *Magyarország*, támaszkodva liberális hagyományaira, mindent megtett a hatókörébe tartozó választópolgárok voksainak megnyerése, Gömbös mellé állítása érdekében. A liberális hagyományok szellemében a *Magyarország* felszólalt például a nyilas *Mezőföld*¹³ gátlástalan zsidózása ellen, s a „reformkor” szellemében, az „oszthatatlan nemzeti közösség” nevében védelmébe vette a zsidóságot; tiltakozva az ellen, hogy a nyilaskeresztesek úgy csináljanak „nemzetmentő” politikát, hogy a „belső viszály mérges magvait igyekeznek elhinteni a magyarság egyetemében”.

„Tizenöt esztendő óta — írta a *Magyarország* — állandóan küzdünk az ellen a káros és kóros törekvés ellen, amely a magyar zsidóságot külön akarja választani, el akarja szigetelni és mint idegen elemet akarja elhatárolni a magyar nemzettest egységéből. De soha az idő annyira nem igazolt bennünket, mint most, ezekben a válságos pillanatokban, amikor minden józan gondolkodású magyar szinte a bőrén érzi és utolsó agysejtjeivel is pontosan tudja: mekkora veszedelmet rejt magában az ilyen szétbontó és erőtlenítő törekvések hirdetése. Ha valamikor talán frázis volt, hogy az ittlakó zsidóság szívben-lélekben egy a magyarsággal, ma igazán nem az, de élő — eleven valóság. Hiszen ma nem lehet és nincs is *külön* zsidó érdek és *külön* magyar érdek, csak *közös nemzeti* érdek lehet és van, amely ennek a földnek lakói között nem ismer sem faji, sem felekezeti különbségét. Ha ez nem is lenne Kossuth Lajostól ránkhangyott drága szellemi örökség, akkor is felháborodva kellene tiltakoznunk minden ilyen romboló megkülönböztetés ellen, a Kazinczyak nemes, európai-magyarságáig visszamutató, tiszta humanizmus nevében.”¹⁴

Az „új reformkor” propagátorai igen változatos hangszerelésben játszottak:¹⁵ Milotay, Hubay, Rajniss, Wolff Károly és a többiek, no és természetesen Gömbös! — egyiket sem kell

¹² Uo.

¹³ A *Mezőföld*, „a magyar jövő új nemzeti mozgalmának vezérorgánuma”, így jelezték 1933. dec. 24-től a lapot, a Meskó- és Festetich-féle nyilaspárt (MNSzP) vidéki lapja volt.

¹⁴ *Magyarország* 1934. márc. 11. 3.

¹⁵ A „reformnemzedék”-nek is megvolt a jobb, sőt szélsőjobb! — és balszárnya. — E balszárnyat lényegében az az írói tábor képviselte, mely Zilahy felhívására csatlakozott a „reformnemzedék”-hez, valamint a polgári liberalizmus táborából azok, akiket a reformszölamok megátévesztettek.

bemutatni, hogy hogyan vélekedtek a zsidóságról. És lám, most Zilahyék a „tisza humanizmus” nevében védelmükre veszik őket. De a „reformkorszakot” — azaz a totális fasizmus bevezetésére tett kísérletet — propagálni és ugyanakkor a zsidóságot védelmezni, a német veszélyt emlegetni: fából vaskarika! Ezt az ellentmondást, a hitlerizmus nyílt és hangos dicséretét a „reformnemzedék” jobbszárnya részéről Zilahyéknek látniuk kellett; mint ahogy látták is,¹⁶ Zilahy azonban ezeket az ellentéteket tompítani igyekezett. Mikor az állítólagos Röhmpuccs és az ezzel kapcsolatos vérengzések híre Magyarországra eljutott, s amit a baloldali körök, de például a *Korunk Szava* is, a hitlerizmus ellen igyekeztek felhasználni Zilahy — a tárgyilagos szemlélő álarcában — Gömbös szolgálatában, vállalkozott a hitlerizmus propagálására, védelmezésre is: „A mostani német vérontások mögött — bölcselkedik — ott áll a fehér ember új nagy magáraeszmélése, jégarcával hidegen nézve le olyan apró semmiségekre, mint a Röhöm, vagy a Heines megöletése. Mert igen, ez az árja-gondolat félelmetes nagy és drámai lelki megmozdulás. Megbukott? Győzni fog? Ez most nem kérdés. De lehetetlen fel nem ismerni benne egy új, nagy tragédia¹⁷ szellemjárását: egy magasabb erkölcs erőfeszítését, hogy a sötét kis élet fölé kerekedjék. Szép és nagy gondolat.”¹⁸

E „szép és nagy gondolatot” a magyarság, mivel nem árja, azaz mivel ki van zárva az „új mitosz köréből”, csak nehezen teheti magáévá, sőt e kizártsága miatt még tárgyilagosnak is nehéz maradnia az „új Németországgal” szemben. Közéletünket — Zilahy szerint — az jellemzi, hogy vannak szenvedélyes németbarátok és szenvedélyes németgyűlölők. Zilahy egyik végletet sem tartja helyesnek. „Mi lenne száz év múlva a finn-ugor magyarsággal”, ha a németek „kegyetlenül gögösen, fehér árja istenek gyanánt győznének?” — ezt a szenvedélyes németbarátoktól meg sem lehet kérdezni.

Tárgyilagos szemléletre van szükség, tárgyilagosan kell hogy állást foglaljon a magyarság a hitlerizmus kérdésében, mert a szenvedélyes németbarátság semmivel sem veszélyesebb, mint a szenvedélyes németgyűlölet. Ez utóbbiak — a szenvedélyes németgyűlölők — „leplezetlen kárörömmel táncolják körül a német tragédiát, szinte gúnydalt énekelve. *Elfelejtik, hogy jöhet egy új, egy megtisztult, győtrő faji álmaitól megszabadult, a népek nagy közösségében megjelent Németország, amelyre nekünk is szükségünk lesz, s amely a kárörömmel ezt a kórusát nem fogja elfelejteni*”.¹⁹

Zilahy tehát tőle telhetőleg mindent megtett, hogy az általa szerkesztett *Magyarországot* a „reformkorszak” propagandagépezetéhez hangolja. Ez nem ment simán. Bajcsy Zsilinszky Endrét például németgyűlölete mindvégig szembeállította a „reformnemzedék”-kel — e németgyűlöletének többek között a *Magyarország* hasábjain is hangot adott —, nem tudott a Zilahy ajánlotta „tárgyilagos szemlélet” álláspontjára helyezkedni. S bár nacionalizmusa akadályozta az objektív valóság felismerésében, németgyűlölete, mely adott történelmi helyzetben a hitlerizmus gyűlöletét jelentette, szembefordította a totális fasizmus erőivel. Bajcsy Zsilinszky ebben az időszakban sok kérdésben a *Korunk Szavához*²⁰ hasonló álláspontot foglalt el:

„Én ugyan nem kívánom ide a Habsburgokat — írja —, sőt éppenséggel nem örülök a nyakló nélkül való és egyoldalú legitimista propagandának, de azt mégis becsületesen be kell vallanom, hogy a 6 1/2 milliós kis Ausztria, amely lényegesen sohasem nagyobbodhat

¹⁶ Féja Géza is fellépett például a „reformnemzedék” jobbszárnya ellen, azok ellen, akik a „magyar Hitler” eljövételét várják, ahelyett, hogy „Széchenyi szellemében” „real-programot” tűznének ki maguk elé. Észrevette részben a reformszólások üres csengését is, de a reformpropaganda bűvköréből szabadulni nem tudott. (FÉJA GÉZA: Reformnemzedék a Vigadóban. *Magyarország* 1935. febr. 28. 3.)

¹⁷ Tragédiákon Zilahy a forradalmakat — a nagy francia forradalmat — érti, s ezekkel azonosítja a hitlerizmus hatalomrajutását.

¹⁸ ZILAHY LAJOS: A harmadik tragédia. *Magyarország* 1934. júl. 13. 3.

¹⁹ Uo. Az én kiemelésem — P. P.

²⁰ A *Korunk Szava* részletes elemzését egy másik tanulmányunkban adjuk.

meg többé, semmi körülmények között sem lehetne még a Habsbugok alatt sem olyan hatalmas, hogy elnyomhassa a csonkaságában is nagyobb és erősebb, amellet igen jelentékeny megnagyobbodásra képes Magyarországot. S ha volnának is szerintem erős belső és külső aggodalmak, aminthogy ilyenek bennem is élnek egy habsburgi restaurációval szemben, annyit még a legszázszázalékosabb szabadkirályválasztónak is el kell ismernie: minden mai habsburgi magyar veszedelem csak mérhetőenül kisebb lehet, mint az a másik, az igazi veszedelem, amely a német birodalom igényeiben, törekvéseiben, vadul nekilendült akaratában jelentkezik Ausztria és a »dunatér« meghódítására.”²¹

Zilahy felhívására az írók egész sora bocsátkozott polémiába a „reformpolitika” kérdéseiről, s járultak hozzá — sokszor még a semlegesnek tűnő válaszokat adó, mintegy a liberalizmus elveit védelmező írók²² is — a „reformnemzedék” iránti illúziók felkeltéséhez. „Zilahy Lajos emlékezetes vezércikke, az *írókat fegyverbe hívó riadója*, már világosan jelezte — írja a *Magyarország* 1934. évi, húsvéti ünnepi számában —, hogy a magyar írók másfélévtizedes politikai érintetlensége olyan hatalmas erkölcsi tőke, olyan nagyszerű erőtartalék, amelyre az új Magyarország gazdasági, társadalmi és szellemi felépülésének nélkülözhetetlen szüksége van. A nagy erőfeszítések napjai minden felhalmozott, el nem használt erő cselekvő munkáballítást sürgetik.”²³

A kérdésre, — hogy mi a magyar írók helye a „nemzetépítő politikában” és hogyan vegyenek részt e politikában? — a megkérdezett és szövegre bírt írók mindegyike, Babits Mihály, Földi Mihály, Gellért Oszkár, Kosztolányi Dezső, Móricz Zsigmond, Hunyady Sándor, Ignotus, Karinthy Frigyes, Kárpáti Aurél, Laczkó Géza — a „reformkormány” szempontjából pozitív választ adott, annak ellenére, hogy némelyikük — például többek között Móricz Zsigmond — igyekezett „diplomatikus”, kibúvó, általánosító válasszal kitérni a kérdés elől. Alig félév elteltével, mint eredménnyel büszkélkedhetett Zilahy, hogy felszólítására az „írói gárda... elefántcsonttoronyából leszállva” a *Magyarország* „megújult hasábjain utat akar törni a világosság felé.”²⁴

A *Magyarország* Zilahy szerkesztésében azon igyekezett, hogy állandóan felszinen tartsa a „reform” problémáit, s hogy az írókat minél inkább a politika kérdései felé fordítsa. „Meg kell ragadniok — hírdeti — minden betűt, minden újsághasábot, minden rádiófélórát, s ha majd módjukban lesz, minden színpadot és filmet, hogy ott, ahol tisztán művészi teljesítményeiken túl vagy mellett lehetőség adódik, ható tényezőivé váljanak a modern emberi gondolkodás átalakulásának.”²⁵

Zilahy szerint 1919, „a rövid bolsevista uralom” emléke, „élesen és véresen” él a köztudatban. Ezért mindazoknak, akik a gazdasági kérdések felé fordulnak szükséges kivédeni a kommunizmus vádját. A magyar író — hangoztatja — nem a kommunizmussal „kacérkodik”, mikor figyelmét és gondolkodását a birtokmegosztás, a magyar föld és népe felé fordítja, hanem teszi ezt azzal a tudattal, hogy „a magyar élet kiindulópontja a magyar föld”, a földkérdés megoldása teszi lehetővé, „hogy a roppant erejű és méretű nemzeti és faji összetartások korában a magyar nemzeti egység és megújulás gondolata” ne maradjon „írott malaszt”. Azt hisszük, felesleges bizonygatni, hogy Zilahy itt ismertetett gondolatainak semmi köze a vizsgált korszak megoldásra váró demokratikus feladataihoz, annyira egyértelműen világos, hogy Zilahy a „magyar nemzeti egység és megújulás” jegyében, azaz a totális fasizmus

²¹ BAJCSY ZSILINSZKY ENDRE: Ki a kuruc, ki a labanc? Magyarország 1934. márc. 14.

²² Azaz az urbánusok. A népiesek ugyanis — Szabó Dezső és Szekfű Gyula nyomdokain — liberalizmusellenesek voltak, mert azt hitték, hogy a reformjelszavakban hangoztatott anti-liberalizmus egyben antifeudalizmust és antikapitalizmust is jelent. (L.: LÁNDOR BÉLA: Magyarország felfedezése. Új Hang 1938. 1. sz. 64—69.)

²³ Magyarország 1934. ápr. 1. 15.

²⁴ ZILAHY LAJOS: Egy induló cikksorozat elé. Magyarország 1934. nov. 4. 3.

²⁵ Uo.

platformjáról — ő maga bármennyire is nem volt ezzel tisztában — veti fel a kérdéseket. Zilahy e gondolataival indult 1934 novemberében a *Magyarország* cikksorozata a telepítésről, a „reformkormány” egyik legmegtévesztőbb akciójáról.

A felvázolt propagandahadjárat következő láncszemeként a *Magyarország* 1934 karácsonyi számában megszólaltatta a magyar egyetemi és főiskolai ifjúság intézményeinek, szervezeteinek²⁶ „vezéreit”.

A *Magyarország* által „megszólaltatott hangok” nem jelentik „az egész magyar ifjúság megnyilatkozását” — hangoztatja Zilahy, a mintegy 18 intézmény „vezéreinek” nyilatkozatával kapcsolatban. Hiányolja a munkásifjúság és a földművesfiatalság, valamint a középiskolát végzettek — akik önmagukban is jelentős tömeget képviseltek azokhoz képest, akik el tudtak jutni a különböző egyetemekre — szervezeti összefogását, mivel különösen a munkás- és parasztfiatalság, „e két nagy réteg nemcsak számban, de erőben is fontos tényezője a következő évtized magyar történelmének...”

Zilahy igényét, a dolgozó fiatalság szervezeti összefogását a fasizmus érdekében az uralkodó osztályok jelentős mértékben a különböző egyházak égisze alatt működő ifjúsági egyesületek segítségével tudták elvégezni.

Az ifjúság említett három rétege — Zilahy véleménye szerint — „mint a hosszú és meszeseségbe vesző árnyék követi a magyar fiatalság kiemelkedő egyéniségeit és a különféle politikai irányok áramlatait,”²⁷ azaz az egyetemi és főiskolai ifjúság által járt és megjelöl utakat. Egy részük az öregcserkészlet mozgalmának közvetlen befolyása alatt áll, ahol „ugyanazon csapat keretén belül dogozik a kormánygyűrűs doktor és munkásifjú”, — ideológiai irányításukról e mozgalom lapja, a *Fiatall Magyarország* gondoskodik, katolikus vonalon pedig a *Korunk Szava*, protestáns részről viszont a *Magyar Út* hatása érvényesül. (Hogy e hatást mennyire keveselték az uralkodó osztályok, ezt mutatja többek között a „katolikus reformnemzedék” színreléptetése is.) Az egyetemi ifjúság szervezeteinek és vezéreinek hatásától várták Zilahyék, s az ekkor még „öregcserkész”-ként szereplő, a politikai katolicizmus égisze alatt felnövő Szabó Zoltán, aki később a népi frók jobbszárnyának exponens képviselője lett, hogy a „névtelen és lelkivilágában jórészt ismeretlen ifjúság” táboraiban „testet öltsenek” az „indítások”, azaz a fasizmus eszméi és „szervezetbe hozzák e széles ifjúsági rétegeket”, mondván — Szabó Zoltán szavaival — „csak akkor beszélhetünk majd igazán magyar ifjúságról és annak állásfoglalásáról”.

De milyennek látta Zilahy az egyetemi és főiskolai ifjúságot, az ifjúságnak azt a rétegét, melynek „lelkivilága” nem volt ismeretlen előtte, s melynek követését várta a dolgozó fiatalságtól? — „Ők azok — írja róluk megértő atyai hangon —, akik a Petőfi szobor és az irredenta emlékművek körül tömegeikkel ébren tartják a nemzeti szellem lángját. Ők azok, akik külpolitikai kérdésekben is megszólalnak néha és a magyarság ellenségeinek kijelentései ellen tiltakoznak. Az ő látható soraikból kerülnek ki azok, akik éjszaka teherautón Hidasra utaznak, hogy elragadják és megkondítsák az elnémult harangot. Az ő soraikból kerülnek ki azok, akik a Vigadó falához lapulva várják az Ottót ünneplő legitimistákat, hogy bűzbombákat dobáljanak feléjük. De közöttük vannak azok is, akik megvédik a legitimistákat. Ők zajlanak és vere-

²⁶ Magyar Nemzeti Diákszövetség, Hungaria Magyar Technikusok Egyesülete, „Turul” Szövetség, Országos Magyar Katolikus Diákszövetség, Országos Magyar Protestáns Diákszövetség, Bethlen Gábor Kör, Soli Deo Gloria Szövetség, Szent Imre Kör, Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetsége (MEFHOSZ), Székely Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesülete (SzEFHE), Felvidéki Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesülete (FEFHE), Délvidéki Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesülete, Széchenyi Szövetség, Országos Baross Gábor Kör, „Emericana”, Magyar Izrealita Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesülete (MIEFHOE), Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiuma. Egyetemi Közgazdasági és Mezőgazdasági Egyesület (EKME).

²⁷ ZILAHY LAJOS: Tizenöt esztendő. Magyarország 1934. dec. 25. 5.

kednek az egyetemeken, — egymást támogatva, egymásnak ellentmondva, alapvető kérdésekben igen gyakran szembenállva egymással.”

Zilahy azt vizsgálja, hogy a „sok ellentmondás” és „széthúzás” közben az ifjúság gondolkodásának milyen közös vonásai alakultak ki az ellenforradalom tizenöt esztendeje alatt, s a „fejlődés, tisztulás” jeleit a „korszerűség” jegyében véli felfedezni. Az egyetemi és főiskolai ifjúság — Zilahy véleménye szerint — először is elveti, tagadja, a kapitalizmus „mai formájának” a létjogosultságát, azaz egy olyan társadalmat akar — ezt ugyan már Zilahy nem mondja ki, de mások kimondják —, amely nem feudalizmus, nem kapitalizmus és nem is szocializmus, hanem a háromnak valamiféle keveréke, azaz az az államtípus és államforma — féltetéve most már a fasizmus propagátorainak zagyva terminológiáját — ami a totális fasizmusnak leginkább megfelel.

Másodsorban — külpolitikai vonatkozásban — ez az ifjúság „a Dunavölgy népeinek összefogását sürgeti”, többségük tiltakozik „a revíziós propagandának néha még itt-ott megnyilatkozó üres és acsarkodó formája ellen”.²⁸ Azaz Zilahy az „acsarkodó nacionalizmus” helyett ugyanazt a „korszerűsített nacionalizmus”-t üdvözli az egyetemi és főiskolai ifjúság gondolkodásában, amit a „katolikus reformnemzedék” egyik leendő tagja, Rakovszky Tibor is hirdetett a *Korunk Szava* hasábjain.

Belpolitikai téren — hangoztatja Zilahy, ezen ifjúság gondolkodásának harmadik közös vonásaként — évről évre mélyebben kutatva a magyar „sorskérdések” után, ma már tudják, hogy „a magyarság felemelkedésének és benne a saját sorsuknak kiindulópontját a földreform és a telepítés jelentik”.

A reformnemzedék egy része a „magyarság primátusát”²⁹ Közép-Európában, a „korszerűsített nacionalizmus” eredményeit a belső reformoktól remélte. „Tele volt ez az ország — itéli el Németh László is az »acsarkodó nacionalizmust« — fogatlan oroszlánok bőmbőlésével; drága táplálékukat az itteniek fizették (tudniillik a reformok hiányával — P. P.), a bőmbőlésükért” a határokon túliakat „harapták vissza.” E helyzetben — hirdeti Németh László — Magyarország külpolitikája ma csak a belpolitika lehet. „Kifelé hallgatni, befelé tenni: ezzel erősödünk meg kifelé is”, azaz a belpolitikával, a „reformpolitikával” biztosíthatjuk Magyarország vezetőszerepét Közép-Európában. Tehát még azok is, akik őszintén akartak polgári demokratikus változtatásokat nacionalista álláspontból keresték a megoldásokat, a nacionalizmus hamis tudata képtelenné tette őket a valódi összefüggések meglátására, azaz arra, hogy észrevegyék a dolgozó tömegek lényegi helyzetét, valódi érdekeit, s a dolgozók osztályálláspontjára helyezkedve harcoljanak a tényleges demokratikus feladatokért. Németh László szubjektív jószándékában nincs okunk kételkedni, ám hiába hirdette: — „Én az első vagyok talán, aki nemzedékem írói közül felelős állásba került. De ha ez a reform most meg nem indul, elsőnek hagyom el a közéletet, s hallgatásommal adok igazat azoknak, akik mint valami hulláktól fertőzött talajt akarják lehordani az egész magyar középosztályt a növénytelen csikorgó salakkal, de biztos alappal tölteni fel a helyét” — objektíve mégis egyike volt azoknak, akik segítettek elfogadtatni a „reformpolitika” hitelét.

Németh László jól látta, hogy a „reformnak” „két nagy akadálya van: egyik a nagybirtok, másik a banktöke”, de azt már nem látta, hogy mindkettő az adott társadalom lényegét jelenti, azaz megbolygatásuk a társadalom uralkodó alapvető osztályának érdekeibe ütközik, ezekkel az érdekekkel szemben tehát csak az osztályharc fegyvereivel lehet eredményt elérni. Németh László jól látta: „nincsenek tömegek”, melyek a reformokat kiküzdjék. Ebben az

²⁸ A fiatalság vezéreinek a „korszerű” nacionalizmus szellemében elhangzott nyilatkozatai konzervatív körökben nagy „vihart” kavartak. Az ifjúság „vezereit” Szabó Zoltán vette védelmébe a *Katolikus Szemle* hasábjain. (SZABÓ ZOLTÁN: A magyar fiatalság és a dunai kérdés. *Katolikus Szemle* 1935. február. 103.)

²⁹ NÉMETH LÁSZLÓ: Lesz-e reform? Magyarország 1934. dec. 25. 13.

időszakban tényleg hiányosak voltak a munkásosztály forradalmi osztályharcának szubjektív feltételei, ez azonban nem mentesíti az ideológust attól a súlyos hibától, hogy a fasiszta rendszer vezetőihez fordult: ragadják meg a kedvező „pszichológiai” pillanatot a reformok végrehajtására. E „vezetők — azaz Gömbösök — most mutathatják meg — hirdette Németh László is — érnek-e valamit”.³⁰

Németh László „az állam nagy, tohonya bürokráciáját”, mely tele van fontos pontjain „álmos, vagy éppen érdekelt emberekkel” — jelöli meg a „reform” egyik akadályaként. Zilahy az ifjúság ideológiai arculatát felmérő cikkét — mintegy, hogy ellentmondásba ne keveredjen Némethtel — azzal fejezi be, hogy a világ valamennyi országának fiatalságát a közös sors megtanította: „sehol ne várjanak semmit a mai kormányoktól, amelyek mindenütt csak port hintenek a szemükbe. Az ő ijedt, könyörgő, lángokkal és akaratokkal teli szemükbe.”³¹ E befejezést, Németh László gondolatmenetének ismeretében csak egyféleképpen értékelheti az olvasó: — itt az ideje, hogy jöjjön egy másik kormány, egy „reformkormány”, melynek vezetői, a kedvező „pszichológiai” pillanat kihasználásával, a reformok megvalósításával bebizonyítják, hogy igenis érnek-e valamit!

Az 1935-ös választásokon a NEP „nagy győzelmet” aratott, nem hiába mozgósította a „reformkormány” győzelme érdekében az ideológiai harc minden fortélyát, s a fizikai terror összes igénybevehető fegyverét. „A kormány győzött — ez kétségtelen; az is kétségtelen, hogy mi által győzött; — a nyílt választás által, amely senkinek sem kell és reformprogramja által, amely mindenkinek kell” — írja a választási győzelmet kommentáló vezércikkében a liberálisnak kikiáltott *Pesti Napló*, teljesen behódolva a „reformpolitikának”. „A nagy győzelem, amelyet a kormány és pártja a választásokon aratott fölszabadítja az utat a nagy eredmények felé — hirdeti a vezércikk. — Remélnünk kell, hogy a kormány meg fogja hozni ezeket az eredményeket, — amilyen mértékben meghozza, vagy meg nem hozza, olyan mértékben nő, vagy fogy az országban az a hatalmas többség, amelyet a választásokon megődített.”³²

A választások után Gömbösök arra törekedtek, hogy a totális fasizmus jegyében tömegbázist építsenek ki hatalmuk megszilárdítása érdekében. A reformpropaganda tehát nem ült el a választások után, sőt 1935 első felében még tovább fokozódott, elsősorban azok részéről, akik a második Gömbös-kormánytól határozott jobbratolódást vártak. De nőtt a várakozás a „reformpolitika” iránt azok részéről is, akik szubjektíve becsületes szándékkal, ténylegesen a nép ügyéért kívántak tevékenykedni, s lettek a reformpropaganda becsapottjai. Zilahy Lajos — a megtévesztés készséges eszközeként — az „új szellemi front” meghirdetésével és megszervezésével sietett a „látható kormány”, azaz a Gömbös-kormány segítségére abban a harcban, amit — Zilahy állítása szerint — e kormány folytatott és folytat a „láthatatlan kormány”, azaz a papi birtok, a nagytőke és a világi nagybirtok „hármasszövetsége” ellen.

„Voltak pillanatok”, amikor ez a „láthatatlan kormány” Gömbös Gyulát már-már „térdre kényszerítette”. Ma a választások után az a helyzet — hangoztatja Zilahy —, hogy a „látható kormány”, a „reformokért” harcoló kormány „került felül”, de a „néma birkozás még mindig folyik”. A szellem embereinek tehát a győzelem érdekében segíteni kell a „látható kormányt”. „Új szellemi frontra van szükség”, írók, mérnökök, orvosok, közgazdászok és a „magyar szellemi élet minden olyan rétege, amelynek az országépítés nagy munkájában szerepe lehet” álljon csatasorba, ássa meg az „új reformpolitika áramlási útjait” a „magyar szellemi élet állóvízei felé”, hogy meginduljon a friss áramlás, hogy virágba szökkenhessék — és ne az aszály sújtsa a „reformpolitika” minden vetését. Egyébként „Lesz-e reform?” című cikkében Németh László is — Zilahyt megelőzve — az „értelmes emberek” „agytrösztjei” vezetésétől várta a „reformok” megvalósulását: „Kellő emberanyag nélkül — írta — a reformot

³⁰ Uo.

³¹ ZILAHY i. m.

³² Pesti Napló 1935. ápr. 9. l.

elkezdeni: örültség; viszont a reform abban a pillanatban elkezdődik mihelyt a butaság árfolyama esni kezd”, azaz mihelyt az államgépezet fontos pontjait az „álmos” és „érdekelt” emberek helyett „értelmes” emberekkel fogják betölteni.

„A külföldi reformmozgalmak... akár a faszizmust, akár a hitlerizmust nézzük — agítál Zilahy az új szellemi front” mellett — siettek megszervezni a maguk szolgálatára” a szellemi elit vezető embereit, „egyszerűen azért, mert ennek a rétegnek egyöntetű munkája nélkül minden reformmozgalom csak írott malaszt lehet”. Ez a legutóbbi idézet is világosan, egyértelműen igazolja megállapításunk helyességét: Zilahy Lajos objektíve a totális faszizmus számára egyengette az utat. Nem véletlen tehát, hogy a „reformokat” prolongálva egyúttal a hitlerizmus elleni ideológiai harc feladására is ösztönzött. A „német veszély” ellen — hirdette — csak egy „nagyarányú telepítés”, „menthet meg bennünket”, „egy népi védőöv megteremtése” a „pusztuló baranyai falvakban”, csak „a nép testéből épített eleven ösvény” védhet meg bennünket és „semmiesetre sem a hitlerizmust támadó írások”.³³

Zilahy „toborzójára” — állapította meg József Attila, aki az elsők között³⁴ vállalkozott a reform-mitosz szétszólítására — táborába sietettek sorrendben Illyés Gyula, Kodolányi János, Szabó Lőrinc, Sárközi György, Tamási Áron, Nagy Lajos, Féja Géza, Pap Károly, Németh László”.³⁵

Most nem feladatunk, hogy végig elemezzük József Attila nyomán az említett fróknak 1935 tavaszán a *Magyarország* hasábjain megjelent cikkeit,³⁶ egyetértünk József Attila elemzésével és végkövetkeztetésével: „Arról van szó — írja —, hogy ez az írói csoport és közönsége, mely bizonyára a háborúban és a forradalmakban még iskoláit járó fiatal értelmiségből került ki, semmit sem tanult az elődök életéből. (Ti. 1919-ből, s a forradalmat követő demagógiából — P. P.) A népet akarják — ellenünk (ti. a kommunisták, a baloldali szociáldemokraták ellen — P. P.) — megmenteni és át akarják szervezni a társadalmat. Világszemléletük annyira, hogy van egy szegény magyar nép, melynek legnagyobb baja az egyke, és van egy derék magyar kormány mely segít a nép baján, csak rajta segítsenek. A reformkorszakban bizakodnak, de nem tudják miben álljanak a reformok s főként arról sincs tudomásuk hogy mik a reform előfeltételei.

A nép majd újból ráeszmélhet a faszizmus és hitlerizmus tenger tanulságai után a maga csalódottságán, becsapottságán arra, hogy minden erejével a demokráciáért, önmön szabadságáért és érvényesüléséért kell küzdenie, mert a mai polgári értelmiség nem is ismeri nem is érti a dolgozó népnek, a termelésnek, egyszóval annak a társadalomnak a problémáit, amelyben él.”³⁷

A népi írókat a későbbiekben is akadályozta idealista szemléletük a társadalom lényeges kérdéseinek megértésében. Társadalomvizsgálódásuk — nem szólunk most azokról (Darvas József, Erdei Ferenc) akik megtalálták a kapcsolatokat az illegális kommunista párttal — tevékenységük csúcspontján az 1935—38 közti időszakban is a hamis tudat körében mozgott,

³³ Az „új szellemi fronttal” kapcsolatos Zilahy idézeteket, ZILAHY LAJOS: Új szellemi frontot! a Pesti Napló 1934. ápr. 14. 15. és Nyílt kártyákkal (Pesti Napló 1934. ápr. 21. 10.) c. cikkeiből vettük.

³⁴ A Gondolat — 1935 februári számában mutatta meg, hogy a fasiszta ifjúsági szervezetek hogyan csatlakoztak Zilahyék felhívásához, s leplezte le a „radikálisnak” tűnő „reform” jelszavak fasiszta lényegét.

³⁵ JÓZSEF ATTILA: „Új szellemi front”. Szocializmus 1935. május. 198—204. (József Attila Összes művei. II. köt. Sajtó alá rendezte SZABOLCSI MIKLÓS. Akadémiai Kiadó Bp. 1958.)

³⁶ A népi írók egyébként hamarosan rádöbbsentek becsapottságukra. „Valamennyien a népi-paraszti politika mgindítását várták Gömböstől, mind azt hitték — írta róluk a KMP illegális folyóiratában Lándor Béla —, hogy az újonnan feltámadó antiliberalizmus egyben antifeudalizmust és antikapitalizmust is jelent és mindnyájuk érzését fejezte ki Németh László akkor, midőn a Gömbös-érát a »Nagy Csalás« idejének nevezte el.” (LÁNDOR BÉLA i. m.)

³⁷ JÓZSEF ATTILA i. m.

azonban a hamis tudat körén belül az a kép amit a társadalomról adtak jelentős mértékben tartalmazott objektív elemeket. S ha a társadalom bajaiából kiutat mutatni idealista társadalomszemléletük miatt nem is tudtak, írásaik nyomán a társadalom széles rétegei eszméltek rá a parasztság mérhetetlen anyagi és szellemi elnyomottságára. Ellenük is és minden olyan erő ellen, mely a népet s az értelmiséget eszméltetni akarta, rávezetni, hogy csak önnön erejével vívhat ki demokratikus szabadságjogokat, első számú szövetségesként támaszkodhat az uralkodó osztályok azokra az ideológiai áramlatokra — többek között a politikai katolicizmus táborában³⁸ jelentkező áramlatokra —, melyek mindenkor készen álltak védelmezni, s ha kellett, új fegyverekkel segíteni az uralkodó osztályok ideológiai frontvonalát.

Пал Петёу

К ПОЛИТИКЕ ЛИТЕРАТУРЫ ПРАВИТЕЛЬСТВА ГЁМБЁША «Поколение реформ»

Под влиянием экономического кризиса и затем сложения международного положения представители противоположных классовых сил все больше внимания обратили на вопросы идеологии, так как они опознали необходимость срочного увеличения радиуса действия своей идеологии. Подчеркивание целого ряда общественных проблем данного периода — именно в интересах отвода глаз — фигурировало и в программе правящих классов, и они стремились «модернизировать» свою идеологию путем высокопарной общественной демагогии. В «модернизации» идеологического фронта первое правительство Гёмбёша отстало в сравнении с одной частью оппозиции в пределах правящих классов, несмотря на повозглашенные в 1932 году 95 пункты. Однако они стремились нагнать это опоздание в интересах «успеха» выборов 1935 года. Гёмбёш и его соратники, хорошо измеряя свое положение, расставили сети и первую очередь молодому поколению интеллигенции, воспитанному в духе контрреволюционного национализма, и путем завоевания доверия последних стремились создать массовую базу из мелкой буржуазии в интересах введения фашизма тотального характера. В целях «пропаганды реформ» построена обширная база печати. Во главу пропагандистского похода Гёмбёш ставил известных фигур так называемого христианского направления, — Иштвана Милотай, Калмана Хубай, — которые могли легко разрушить башни различных оттенков «консервативного фашизма» в интересах фашизма тотального характера, но более затруднительной задачей оказалось завоевание тех сил, которые стремились к решению действительных буржуазных демократических заданий. Обман одной части последних Гёмбёшу и его компаньонами удалось благодаря содействию Лайоша Зилахи. Зилахи сделал все для того, чтобы налаживать «Мадьярорсаг», находящийся под его редакцией, в смысле пропагандистского механизма «периода реформ», и вовлечь писателей, в первую очередь так называемых народных писателей, путем провозглашения «умственного фронта» в службу пропаганды правительства, стремящегося к фашизму тотального характера.

На выборах 1935 года Партия национального единства содержала «большую победу», недаром «правительство реформ» мобилизовало в интересах своей победы все ухищрения идеологической борьбы, все возможные средства физического террора. По окончании выборов Гёмбёш и его соратники стремились к построению массовой базы под знаком тотального фашизма в интересах упрочения своей власти. Следовательно, пропаганда реформ не прекращена по окончании выборов, более того, в первой половине 1935 года она усиливалась, в первую очередь со стороны тех, которые ожидали определенное перемещение в правую сторону правительства Гёмбёша. Но усиливалось ожидание к «политике реформ» и со стороны тех, которые с субъективно честными желаниями хотели действовать действительно за дело народа, но ввиду того, что они не опознали фашистскую сущность «реформистских» лозунгов Гёмбёша, стали жертвами обмана пропаганды реформ. Лайош Зилахи, в качестве готового средства обмана, путем провозглашения «нового умственного фронта» и организации его спешил на помощь правительству Гёмбёша, и подготовил пути для фашизма тотального характера посредством своей идеологической и организационной деятельности.

³⁸ Vö. PETŐCZ PÁL: A Vigilia irodalomelmélete és irodalompolitikája. ItK 1964. 5—6. sz.